

מסה ומריבה

שמות יז

- א ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ד' ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם. וירב העם עם משה ויאמרו: תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה: מה תריבון עמדי מה תנסון את ד'! ויצמא שם העם למים וילן העם על משה ויאמר: למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא?! ויצעק משה אל ד' לאמר: מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני. ויאמר ד' אל משה: עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטף אשר הבית בו את היאר קח בידך והלכת. הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והבית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש בן משה לעיני זקני ישראל. ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את ד' לאמר היש ד' בקרבנו אם אין. ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידם.
- ח

- א. מדוע גם כאן נאמר "כל עדת"¹, ולא נאמר רק 'ויסעו בני ישראל':
- ב. "למסעיהם על פי ד'" – מה החשיבות בתיאור זה?
2. מדוע כתוב "ואין מים לששת העם" ולא 'לעם'?
3. "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה" –
- א. כאן נאמר: "וירב העם עם משה" ובפסוק ג נאמר: "וילן העם על משה". מה בין 'וירב' ובין 'וילן'?
- ב. אם העם דיברו רק עם משה, מדוע אמרו: "תנו" בלשון רבים?
4. מדוע בני ישראל ביקשו בלשון עתיד, "תנו לנו מים ונשתה", ולא אמרו 'תנו לנו מים לשות'?
5. מדוע התורה אינה מתארת קודם כול את הצימאון – "ויצמא שם העם למים" – ורק אחר כך את המריבה: "תנו לנו מים"?
6. בתלונות אחרות אמרו בני ישראל: "כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה"², או "ולמה הבאתם את קהל ד' אל המדבר הזה"³. מדוע הפעם השתמשו דווקא בלשון העלאה: "למה זה העליתנו ממצרים"?
7. מה פשר המעבר מלשון רבים ללשון יחיד בפסוק ג: "למה זה העליתנו... להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא"?
8. מדוע לא התפלל משה לד' שייתן מים לעם, אלא זעק לכאורה מתוך ייאוש: "מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני"?
9. מה פשר ההוראה "עבר לפני העם"? הרי משה הלך לפני העם תמיד.
10. "ומטך אשר הכית בו את היאר"⁴ קח בידך" – מדוע לא נאמר רק 'ומטך קח בידך'? מה הצורך באזכור ההיסטוריה של המטה?
11. "הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב" – מה מוסיפה המילה "שם"?
12. מדוע הצטווה משה להוציא מים מצור המרוחק מרפידיים – מקום חנייתם?⁵ האם אי אפשר היה להוציא מים מסלע בקרבת מקום?

¹ כמו גם בפרק טז פסוק ב.

² שמות טז ג.

³ במדבר כ ד.

⁴ אומנם בפרשת וארא (שמות ז, יט-כ) נאמר שלא משה היכה בו אלא אהרן, ועל כך אומרת הגמרא בסנהדרין צט ע"ב: "אמר רבי אבהו: כל המעשה [המביא] את חברו לדבר מצווה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה שואה שנאמר: 'ומטך אשר הכית בו את היאר' (שמות יז ה). וכי משה הכהו? והלא אהרן הכהו?! אלא לומר לך: כל המעשה את חברו לדבר מצווה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה שואה".

13. כיצד שתה העם מים מסלע בחורב בעודו חונה ברפידים?

14. "על ריב בני ישראל ועל נסתם את ד'" – לכאורה כל בקשתם של בני ישראל הייתה מים לשתות, אם כן, מדוע הכתוב מתאר שרבו וניסו את ד'?

"וירב העם עם משה"

"ויסעו כל עדת בני ישראל... למסעיהם על פי ד'" – שוב מופיע הביטוי "כל עדת" בנוגע לבני ישראל, וכמו שהתבאר לעיל ביטוי זה מציין את היות ישראל מאוחדים ומגובשים ברצונם לילך אחר ד'. אולם חפץ זה עדיין לא התברר בקרבם בטהרתו המוחלטת, ועל כן הקב"ה זימן להם התמודדות אמונית שתרום אותם לגלות בהם את החפץ המוחלט במגמה האלוקית ובתוכן הקודש, בשחרור גמור מן החפץ בחיים מצד עצמם.

"למסעיהם על פי ד'" – התורה מדגישה שישראל חנו ברפידים, מקום שאין בו מים – וזה "על פי ד'". סדר המסעות והחניות של בני ישראל במדבר אינו מקרי – כולם על פי סדר אלוקי מדויק, וכך גם ברפידים, אף שלא היו שם מים. וכך המלבי"ם מבאר:

"היתה הנסיעה למסעיהם על פי ד' – שהיתה פקודת ד' שישעו המסעות האלה,

שבכל מסע נזורו [נבדלו] מטומאת מצרים והתקרבו אל האלקים,

ד' ניסה אותם בכל מסע למען ישימו לב וילמדו לקח

והיה כל זה הכנה אל קבלת התורה"⁵.

המגמה האלוקית בכל המסעות הייתה לרומם את בני ישראל, ולנשואם שלב אחר שלב אל מדרגת חייהם האלוקית השלמה, העתידה להתגלות במעמד הר סיני. בכל תחנה זימן הקב"ה לישראל התמודדות חדשה שנועדה לשחררם בהדרגה מן התפיסות האליליות והדמיוניות שאליהן הורגלו במצרים, ולחשוף בקרבם את קומת חייהם האמיתית והטהורה, קומת החיים שאינה משועבדת כהוא זה לגדריה הטבעיים והעכשוויים של המציאות; קומת החיים שבה ישראל אחוזים לגמרי בבקשת האמת ולא בקיום.

"ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם" – לא נאמר 'אין מים לשתות לעם' אלא "העם", כיוון שעדיין היו מים; במימיותיהם של בני ישראל טרם חסרו מי שתייה, אלא ש"העם" טען שאין מים לשתות. כך מסביר הנצי"ב:

"מים לשתת העם – 'לעם' מבעי [היה צריך להיות כתוב] או 'לשתיית העם'.

אלא בא ללמד כי באמת עוד לא צמאו כלל...

⁵ רמב"ן לפסוק ה.

⁶ מלבי"ם לפסוק א.

אבל העם אמרו כי אין מים לשתות"⁷.

"וירב העם עם משה ויאמרו **תנו לנו מים ונשתה**" – דרישה זו של בני ישראל נקראת בתורה 'ריב' ולא תלונה. תלונה נובעת מחיסרון אמיתי ועל כן יש בה צדק. אולם פה טרם חסרו מי שתייה, ולכן אמרו בני ישראל "תנו לנו מים ונשתה", בלשון עתיד. כאשר הגיע העם לרפידים, הוא נוכח לדעת שאין שם מעיינות שמהם אפשר יהיה להצטייד במים להמשך הדרך, אך בפועל טרם צמא. אולם לאחר כל הניסים והנפלאות שראו בעיניהם, כאשר הגיעו בני ישראל לרפידים ולא מצאו מקורות מים, נדרש מהם להתעלות באמונתם ובביטחונם בד'. הם כבר היו מסוגלים לומר לעצמם: אומנם איננו יודעים מהיכן נמלא שוב את מימיותינו, אולם אנו בטוחים שכשם שהקב"ה סיפק את צרכינו עד כה, כך בטובו ובחסדיו כי לא תמו, יכלכלנו גם בהמשך, ובוודאי לא ייטוש ד' עמו אשר בחר לו לנחלה, ולא ימיתנו בצמא.

מובא בגמרא:

"דתניא רבי אליעזר הגדול אומר:

כל מי שיש לו פת בסלו ואומר: מה אכל למחר,

אינו אלא מקטני אמנה"⁸.

משל למה הדבר דומה? לבן האוכל בבית הוריו. היעלה על הדעת שבזמן הארוחה יטמון הבן בכיסיו אוכל בחשאי, מחשש פן הוריו לא יאכילוהו מחר? הורים תמיד ידאגו שלא יחסר מאומה לילדיהם, כי הם עצם מעצמם ובשר מבשרם. על אחת כמה וכמה הקב"ה שהוא מקור הטוב והרחמים, ובנים אנו לו!⁹

הקב"ה ביקש לרומם את האומה למבט אמוני שאינו מתבלבל ואינו נבהל מנתונייה של המציאות בהווה. הניסיון נועד לרומם את ישראל להיות בני חורין אמיתיים, המשוחררים מן השעבוד לטבע ולקיומיות מצד עצמם, ומבקשים את ד': "נתת ליראיך נס [ניסיון] להתנוסס [אל על]"¹⁰. כשעם ישראל יאמץ באופן מוחלט את המבט האמוני, העולם כולו יתבשם מאור האמונה ויתנשא להביע את האמת הנצחית והנעלה שבקרבו, ושם ד' יתקדש ברבים.

מדבריו הכפולים של משה אל העם: "מה תריבון עמדי, מה תנסון את ד'", מובן מדוע על אף שדיברו רק אל משה, אמרו "תנו": "ורבוי מלת יתנו", היה כנגד השם יתברך וכנגד משה"¹¹.

כנגד טענתם כלפיו, יאמר להם משה: "מה תריבון עמדי", וביאור דבריו אלו בפירוש הרב הירש:

⁷ העמק דבר לפסוק א.

⁸ סוטה מח ע"ב.

⁹ דברים יד א: "בנים אתם לדי אלקיכם".

¹⁰ תהלים ס ו. עיין זרע אברהם אהבי א' תשי"ע עמ' 125.

¹¹ אברבנאל לפסוקים א-ז.

"הן יודעים אתם כי לא אני הבאתי אתכם אל המקום הזה כי אם ד"¹².

וכנגד מה שרמזו בדבריהם על הקב"ה, השיב להם משה "מה תנסון את ד'". וביאור דבריו אלו הם:

"והרי אתם כבר ראיתם די והותר ממעשי ד'

ולבכם יוכל אפוא להיות שקט ובטוח שד' לא ימיתכם בצמא".

הניסים הרבים מבטאים את המגמה האלוקית והטוב האין-סופי, שכל הטבע משועבד להוציאם לפועל, לכן יאמר משה לבני ישראל שהם כבר מסוגלים להבחין בהם מראשית מהלך יציאתם ממצרים ועד הנה, וממילא להיות רגועים ושלווים. חוסר הביטחון של העם שמא ד' לא ימציא להם מים בלב המדבר, נקרא 'לנסות את ד'". וכדברי רש"י:

"מה תנסון – היוכל [ד'] לתת מים בארץ ציה?"¹³.

"למה זה העליתנו"

"ו**יצמא** שם העם למים ו**ילן** העם על משה" – חולשת האמונה והריב הביאו לכך שכעבור זמן כלו המים והעם היה צמא באמת. לפיכך, לאחר שנגמרו המים בקשתם לא נחשבה עוד ריב אלא תלונה. "וילן העם" – על מחסור ממשי במים.

נשאלת השאלה: לשם מה נאמר "ו**יצמא שם** העם"? והלוא ברור שהעם היה שם – ברפידים – כשצמא.

התורה רומזת שדווקא שם העם צמא למים, אבל אילו היו במקום אחר לא היו צמאים. מה משמעות הדבר?

על פי התוכנית האלוקית, ברפידים בני ישראל כבר היו מוכשרים לקבל שפע של מים בדרך של אמונה וביטחון בד', אך משלא התרוממו לשים בד' מבטחם, הצימאון היה כורח המציאות.

משל למה הדבר דומה? לילד בן עשר המסוגל לאכול בכוחות עצמו. אם הוא לא יאכל בעצמו כפי הראוי והמתאים לגילו, אביו ואימו לא יאכילוהו, שהרי בוגר הוא, ולכן כורח המציאות הוא שירעב. אבל תינוק בן חצי שנה שעדיין לא מסוגל לאכול בכוחות עצמו, כשהוא רעב מאכילים אותו.

כך בני ישראל ברפידים כבר היו מסוגלים להתרומם להאמין בד' שיספק להם מים להמשך הדרך. אילו היו מתרוממים לסמוך על הקב"ה שיספק כל צורכם כפי שהיו ראויים, לא היה נוצר מחסור במים כלל, כדברי המלבי"ם:

"שכפי שלא שתו ממי החכמה ודעת אלקים

¹² הרש"ר הירש לפסוק ב.

¹³ רש"י לפסוק ב.

כן לא היה להם מים בפועל¹⁴.

בשלב מוקדם יותר, כשטרם היו מסוגלים להתרומם אל המעלה שנדרשה מהם ברפידים, קיבלו בני ישראל מים ללא ניסיון וממילא לא נכשלו. על כן נאמר "ויצמא שם העם" – הצימאון היה בהתאם למדרגה שבה היו ברפידים.

מהו אפוא מקור הספקנות בלב העם לאחר שראו בעיניהם אותות ומופתים רבים כל כך? מדוע התקשו להתרומם אל האמונה והביטחון בד' – אל מה שמעבר ליכאן ועכשיו?

התשובה טמונה בדברי העם: "למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא". הנצי"ב מבאר:

"לא אמרו הוצאתנו ממצרים כלשון התלונה לעיל¹⁵ [אלא 'העליתנו']..."

[הם] התלוננו על משה שבסיבתו כולם מתנהגים למעלה מן הטבע

כאשר כן הוא באמת

ומשום הכי מי שאינו ראוי למעלה זו שנדרשת זהירות יתירה

הרי הוא חסר צרכיו וזה גורם להמית אותי וגו'¹⁶.

העם ביקש להסיר מעליו את המתח הרוחני הכרוך במגמת עילוי המוסרי, ולהשתחרר מן התביעה האלוקית להתרומם עוד ועוד במדרגות האמונה בד'. העם גילה התנגדות לדרכו של משה לרומם אותו לקומת חיים אידיאלית, שלפיה כל פרט בחיים הוא ביטוי לאמונה ומוסר, וביקש לחיות חיים 'נורמליים-טבעיים': למה אי-אפשר להגיע למקום חנייה שיש בו מעיינות ולהצטייד במים להמשך הדרך?! מדוע כל דבר בחיים צריך להיות תוצאה של מאמץ רוחני, של עילוי הרצון והמחשבה ושל עבודת המידות!?

אומר המדרש:

"ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה – ומה מריבה היתה שם?..."

רבי יהודה אומר:

אם ריבון הוא על כל המעשים כדרך שהוא ריבון עלינו – נעבדנו

ואם לאו – נמרוד בו¹⁷.

¹⁴ מלבי"ם לפסוק א.

¹⁵ שמות יד יא; שם טז ג.

¹⁶ העמק דבר לפסוק ג.

העם רצה להיות ככל העמים, ולא עם יוצא דופן בעל הנהגה מיוחדת.

"ורבי נחמיה אומר: אם מספיק [מספק] לנו מזונותינו כמלך שהוא שרוי במדינה

ואין בני המדינה צריכין [לבקש] לו [ממנו] כלום – נעבדנו, ואם לאו – נמרוד בו"¹⁸.

העם רצה שצרכיו הטבעיים יסופקו בשפע בלי שיצטרך לבקש, להתחנן ולזעוק אל ד' – ללא מאמץ מוסרי. מניין נבע רפיון הרוח הזה בעם, מהו שורש הבעיטה במגמת עילוי החיים, מדוע התנגד העם לעיקרון שכל חייו יהיו הבעה של שם ד'?

התשובה היא שהעם טרם התרומם להאמין בעצמו, במהותו האלוהית, באידיאל הכללי של חייו שהוא עילויה המוסרי של המציאות כולה. על כן בחלק מן העם התגבר המבט הפרטי-אנוכי. כך נבין את המעבר מלשון רבים ללשון יחיד בפסוק: "למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא": הצבת שלמות חייו של היחיד במרכז השאיפות, הביאה את העם להתנגד למגמת העילוי.

אם עם ישראל אינו רואה את עצמו בתור חטיבת חיים שכל עניינה הוא גילוי שם ד' בעולם, נפתחת הדלת לעמלק לבוא ולהרע לישראל. מדוע?

העם שאל: "היש ד' בקרבנו אם אין?". פירוש הדבר הוא שבלב העם קינן ספק באשר למהותו, האם הוא באמת מסוגל לחיות את החיים לא מצד עצמם, אלא אך ורק מצד מגמתם. הספק עורר את עמלק, כי בדיוק בזה הוא חפץ: לקבוע שאין ד' בקרבנו ואין נשמה לעולם, ולהוכיח שסיבת הקיום היא הגשמת האנוכיות, ולא שום מגמת קודש אידיאלית. עמלק חותר לכלות מן העולם כל שמץ של חיבור בין המציאות לחיים האלוהיים. לדידו לא תיתכן אומה שתחיה את חייה הטבעיים לאור אמת אלוהית. כאשר עם ישראל נחלש בהכרת מעלתו הייחודית וייעודו האלוהי – הוא מאבד את יתרונו, ועמלק מרגיש כי הבשילה העת שבה הוא יכול לו.

הרב צבי יהודה מסביר:

"כשיש גבורת ישראל, אין שליטה של עמלק.

התקפת האויב היא דווקא במקום החולשה, בחלקים הנחשלים שבתוכנו,

כשיש גבורת ישראל, אמונה, כלל-ישראליות, אהבת ישראל, שלמות ישראל,

– אז אין מקום לעמלק"¹⁹.

כאשר התחווה למשה רבנו התנגדותו התקיפה של העם למגמת עילוי החיים, שעליה מסר את נפשו יומם וליל ולמענה חי, הוא הרגיש שהוא עומד בפני מבוי סתום. הוא גילה שיהעגל אינו

¹⁷ שמות רבה כו ב.

¹⁸ שם.

¹⁹ שיחות הרב צבי יהודה שמות עמ' 381.

מעוניין כלל בחלבה של הפרה'. כיצד ימשיך להנהיגם? "מה אעשה לעם הזה?" התקוממות העם כלל מה שמשה רבנו ייצג הייתה קשה ביותר, עד כדי איום ממשי על חייו – "עוד מעט וסקלני"²⁰.

ברפידים התגלה רפיון בהכרת האומה את ערך חייה האלו. הדרך שבה מצווה ד' את משה להרוות את צמאון העם למים, מכוונת להרים את העם מחולשתו האמונית.

"עבר לפני העם"

בשעת משבר קשה זו, רומם הקב"ה את משה רבנו והנחהו כיצד להמשיך להנהיג את העם ולהשפיע עליו, על אף חולשתו וסרבנותו של העם:

א. "עבר לפני העם" – המשך ללכת לפני העם ולהוביל אותו קדימה כפי שעשית עד כה, בלי להתפעל כהוא זה מהתנגדותם. האמן באמונה שלמה כי כל דיבוריהם נגד מגמת העילוי הם כקליפת השום, חיצוניים להם ואינם משקפים כלל את קומתם האמיתית. כדברי המדרש:

"עבר לפני העם – מהו 'עבר'? אמר לו: עבור על דבריהם"²¹.

פירוש נוסף המשלים את קודמו הוא: עבור על מידותיך וכך תוכל להמשיך להיות לפני העם ולהובילו קדימה. כפי שממשיך המדרש ואומר:

"רבי מאיר אומר: מהו 'עבר'? אמר [הקב"ה למשה]: הוי דומה לי.

מה אני משלם טובה תחת רעה, אף אתה הוי משלם טובה תחת רעה,

שנאמר: 'מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע'^{22,23}.

מדוע הקב"ה משלם לבניו טובה תחת רעה? בוחן כליות ולב יודע שכל רעתם של ישראל חיצונית להם, ואיננה מבטאת כלל את מהותם הפנימית. "לא הביט און ביעקב"²⁴ – הקב"ה אינו מחשיב את החסרונות המתגלים בישראל כמהותיים, ולכן תשובה מועילה לכפרה, לסילוק החטא ולהתנקות ממנו.

כך גם אתה – אמר הקב"ה למשה – התחזק באמונתך בערכם האלוקי הפנימי של ישראל, וביכולתם המוחלטת לחיות את החיים אך ורק מצד מגמתם, ובסופו של דבר היא תרומם אותם להיחלץ מן המצרים והחולשות שהם נתונים בהם, כדברי המלבי"ם:

"תעבור לפנייהם ותראה שהם יכנעו לפניך..."

²⁰ על פי רש"י לפסוק ה, משה הגזים קצת בהערכתו את עוצמת התנגדות העם: "עבר לפני העם" וראה אם יסקלך, למה הוצאת לעז על בני".

²¹ שמות רבה כו ב.

²² מיכה ז יח.

²³ שמות רבה שם.

²⁴ במדבר כג כא.

[מפני שסופה של האמת הפנימית להכריע ולנצח]

וכן שעל ידך ישובו בתשובה וגם זכותך יסייע

וכל זה נכלל במה שאמר [הקב"ה למשה] שיעבור לפניו²⁵.

ב. "וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת" – הקב"ה ציווה את משה להשקות את העם בדרך מיוחדת מאוד, שלא תמלא רק את המחסור הגשמי ותרווה את צמאונו, אלא גם תשלים את החיסרון הרוחני. באופן השגת המים יתרומם העם להכיר את עצמו ואת ערך חייו.

הקב"ה רצה להוציא מים לבני ישראל מסלע, להפוך "חלמיש למעינו מים"²⁶, כדי ללמד את העם שהרצון האלוקי קובע את גדרי המציאות ולא חוקי הטבע. לכן הנס היה צריך להיעשות דווקא במטה אשר על ידו נהפכו מימי היאור לדם.

רש"י מסביר :

"שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות.

בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים,

לכך נאמר 'אשר הכית בו את היאר' – יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן"²⁷.

הייתה חשיבות עליונה לכך שהעם ידע שבאמצעות המטה שבו התבצעה פעולה של קללה – תתבצע כעת פעולה הפוכה של ברכה. מדוע?

הספורנו מבאר :

"והכית בצור ושתה העם – ובזה יכירו שאין פועל המטה טבעי לו.

כי הטבעי יעשה לעולם על ענין אחד,

אמנם פעלו במצות פועל רצוני [הקב"ה – על פי רצונו] הפועל פעולות הפכיות"²⁸.

המטרה הייתה שבני ישראל יתרוממו להבין שלמטה אין מהות עצמית; הוא אינו טוב ואינו רע, אלא כלי בידי ד', אשר תוכנו ואופי הפעולות המתבצעות באמצעותו נקבעים לפי הרצון האלוקי בלבד. הגם שהמטה שימש עד אז לפורענות – כעת הוא ישמש לברכה. הרצון האלוקי קובע את

²⁵ מלבי"ם לפסוק ה.

²⁶ תהלים קיד ח.

²⁷ רש"י לפסוק ה.

²⁸ ספורנו לפסוק ו וכך מובא גם ברמב"ן פסוק ו.

גדרי המציאות: "מי שאמר לשמן וידלוק הוא לאמר לחומץ וידלוק"²⁹. הקב"ה מלמד את ישראל שלעולם הטבע אין שום ערך בפני עצמו; כל דבר בעולם הוא חסר משמעות אם אינו מבטא את רצון ד'. על כן הערכת דבר שלא על פי מידת הופעתו את רצון ד', היא דמיונית וחסרת בסיס. מכאן שהשאיפה לחיות את החיים מצד עצמם ולא בתור ביטוי של האמת האלוקית, היא למעשה שאיפה בלתי מציאותית: לרצות מים בלא אמונה זה למעשה לרצות כלום. מה ערכו של הגוף בלי הנשמה שבו?!

ג. "הנני עומד לפניך שם על הצור בח' רב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם".

הרמב"ן כותב:

"מרפידים אל חורב כמהלך פרסה או פרסאות, רחוק מן המחנה לפניהם"³⁰.

אם כן, כיצד שתה העם שברפידים מים מצור שהיה בחורב?

נס משולש אירע בחורב: לא זו בלבד שמים יצאו מצור, ועוד על ידי המטה ששימש קודם לפורענות, אלא הם גם זרמו מחורב לרפידים ישירות לפתחי אוהליהם של ישראל, כדברי הרמב"ן:

"וענין הכתוב הזה כי העם היו ברפידים,

והצור אשר יצאו ממנו המים היה בחורב, והוא הר סיני על דעת הראשונים"³¹...

וברור שלא הלכו העם אל חורב לשתות,

כי לא באו לפני הר סיני עד אחרי כן בחודש השלישי"³²...

וקרוב אלי שיצאו מים מן הצור בחורב מים קרים נוזלים,

הלכו [המים] אל רפידים ושם שתו אותם,

והוא שאמר הכתוב 'ויוציא נוזלים מסלע ויִרְדּוּ כְּנֶהְרֹת מֵיִם'³³

וכתוב 'פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר'³⁴...

²⁹ תענית כה ע"א.

³⁰ רמב"ן לפסוק ה.

³¹ שבת פט ע"א.

³² וההתרחשות במסה ומריבה הייתה בחודש השני לצאתם ממצרים, כמבואר בשמות טז א.

³³ תהלים עח טז.

³⁴ שם קה מא.

היו נהרות שוטפים ממנו ושותים בבתיהם לרצונם³⁵.

לניסים יש סדר אלוקי מדויק; הם בונים שלב אחר שלב את בניין האמונה בליבותיהם של ישראל. נס הוצאת המים דווקא מחורב ולא מסלע אחר, בא לרומם את העם להבנה יסודית מאוד של מהות חייהם. "הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב" – חורב לא נבחר במקרה. במקום זה בני ישראל עתידים לקבל את התורה בתוך זמן קצר, ונגזר עתה שגם את מי השתייה יקבלו דווקא משם, ממקום קבלת התורה. הכוונה בזאת הייתה ללמדם שאין 'פירור' בחייהם שאינו יונק מן הקודש ואינו מביע אותו³⁶. כל חייהם של ישראל – מנשמתם ומרום פסגת שכלם ועד צורכיהם הטבעיים הקיומיים ביותר – הם 'חבילה אחת'; חיים שלמים המאירים את נשמתם הטהורה ומתבטאים במוסר ובקדושה.

הצורך לעמוד מול עמלק ולהילחם בו, גם הוא חלק מן המהלך שנועד לגבש בעם ישראל את קומת האמונה בשלמותה, כפי שמסביר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל:

"פרשת עמלק... היא שכלול הופעת עצמיותנו מתוך ההתנגשות בעמלק

שהוא ההיפך הגמור שלנו"³⁷.

ההתמודדות עם הטומאה המוחלטת מכריחה אותנו לגלות את קדושתנו המוחלטת. על כן רפידים הייתה התחנה האחרונה בדרכם של ישראל למעמד הר סיני, התחנה שבה הושלמה קומת חייה האידיאלית של האומה. לאחר מלחמת עמלק התגלתה מדרגתם האחדותית והאצילית של ישראל: "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני... ויחן שם ישראל נגד ההר"³⁸, כפירושו המפורסם של רש"י: "כאיש אחד בלב אחד"³⁹.

³⁵ רמב"ן לפסוק ה.

³⁶ כתב הרמב"ם במורה נבוכים א טז, ש'צור' במקרא מובנו בהשאלה "שורש כל דבר והתחלתו", דהיינו המקור של הדבר. הבנה זו מחזקת את הנאמר כאן, שמטרת הוצאת המים מן הצור בחורב הייתה להפגיש את האומה עם מקור חייה האלוקי.

³⁷ שיחות הרב צבי יהודה שמות עמ' 198.

³⁸ שמות יט ב.

³⁹ רש"י יט ב.